

811.163.41:061.22(497.11)"1997/2017"
<https://doi.org/10.18485/kij.2019.66.1.6>

МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 28. 03. 2019.
Прихваћен: 24. 04. 2019.

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ДЕЛОВАЊА**

У раду*** се представља Одбор за стандардизацију српског језика и његово дводеценијско деловање на пољу неговања и бриге о српском језику и писму. Указује се на устројство, организацију, мисију, задатке и резултате Одбора.

Кључне речи: српски језик, Одбор за стандардизацију српског језика, језичка норма, језичка култура.

1. ШТА ЈЕ ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КО ГА ЧИНИ? Одбор за стандардизацију српског језика представља радно тело, чији је основни циљ, најопштије речено, брига о српском језику и писму. То је стручно саветодавно тело, које нема статус правног лица. Основан је пре више од двадесет година – 12. децембра 1997. године.¹ Одбор за стандардизацију српског језика основале су највише научне и културне институције на српском језичком простору у чијем се фокусу налази проучавање и брига о српском језику и писмености. То су: Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и умјетности, Академија наука и умјетности Републике Српске, затим поред трију академија,

* marina.spasojevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

*** Рад је изложен на 60. Републичком зимском семинару за наставнике и професоре српског језика и књижевности, 3. фебруара 2019. године, на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

¹ Још о историјату, програмима, циљевима, деловању и резултатима Одбора за стандардизацију српског језика в. Танасић 2018. Тај текст представља знатно допуњено обраћање С. Танасића на јубиларној, 20. седници Одбора за стандардизацију српског језика. Такође, документацију којом се оснива и регулише функционисање и чланство у Одбору видети у Одлуке 2017: 15–25 и Списи Одбора 2018: 23–41, што представља основну грађу за овај рад.

ту су, неизоставно, Институт за српски језик САНУ и Матица српска, потом образовно-научне установе, тј. факултети у Србији, Црној Гори и Републици Српској на којима се српски језик изучава као студијска група, тј. на којима постоје матичне катедре – Филолошки факултет Универзитета у Београду, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки сада Филозофски факултет Универзитета у Приштини (сада са привременим седиштем у Косовској Митровици, Универзитет у Крагујевцу сада Филолошко-уметнички факултет овог универзитета, Филозофски сада Филолошки факултет Универзитета Црне Горе у Никшићу, Филозофски факултет Универзитета у Српском (Источном) Сарајеву, Филозофски сада Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, те Српска књижевна задруга.

На челу Одбора од 1997. године до 1999. године, заправо до своје смрти, налазио се академик Павле Ивић, кога је наследила на функцији председника академик Милка Ивић, од новембра 1999. до јануара 2001. године. После њеног повлачења председник Одбора био је академик Иван Клајн, до 12. децембра 2017. године, када је на своју молбу разрешен, али је одлуком осталих чланова Одбора остао његов почасни председник због својих изузетних заслуга и залагања на пољу нормативистике и језичке културе. На место председника тада је именован проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС. Председник Одбора иначе има свога заменика, а Одбор има секретара. Стручно-административне послове обавља Институт за српски језик САНУ (www.isj.sanu.ac.rs).

Као заједничко тело оснивача, дакле, истакнутих језичких стручњака из горенаведених установа, Одбор се састаје најмање једном годишње. Рад се одвија у пленуму, када се анализирају планови и извештаји. Одбор чине по два члана која делегирају САНУ, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, факултети у Београду и Новом Саду, док остали оснивачи делегирају по једног, а у случају оснивања нових центара број чланова се може повећати. Чланове на захтев Одбора именују институције-оснивачи и оне их могу разрешавати, а Одбор може предложити оснивачу да замени своје чланове уколико они не сарађују са Одбором. Члан може поднети оставку и образложити је усмено или писмено.²

Другу компоненту Одбора и други вид рада у њему чине комисије, у којима се налазе стручњаци за различите језичке области, а који нису сви чланови Одбора. Комисије имају свога председника и секретара, као и заменика председника, а у обавези су да годишње планове и извештаје подносе Одбору, тј. његовом председнику.

² Списак чланова при оснивању в. у Одлуке 2017: 24–25; Списи 2018: 37.

Комисије Одбора за стандардизацију српског језика са актуелним председницима су следеће:³

1. Комисија за фонологију (председник проф. др Јелица Јокановић Михајлов)
2. Комисија за морфологију и творбу речи (председник проф. др Живојин Станојчић)
3. Комисија за синтаксу (председник проф. др Миливој Алановић)
4. Комисија за лексикологију и лексикографију (председник др Рада Стијовић, научни саветник)
5. Комисија за праћење и проучавање правописне проблематике (председник проф. др Мато Пижурица)
6. Комисија за историју језичког стандарда (председник проф. др Слободан Реметић, академик АНУРС)
7. Комисија за односе са јавношћу и решавање неодложних питања тзв. *Мали одбор* (председник проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС)
8. Комисија за стандардни језик у школству, администрацији, издаваштву и јавним гласилима (председник проф. др Вељко Брборић)
9. Комисија за корпус (председник проф. др Душко Витас)

На својим састанцима чланови комисија расправљају о различитим питањима везаним за дату област и доносе нацрте одлука, које даље разматрају чланови тзв. Малог одбора. Одлуке усваја Мали одбор и њиховим оглашавањем оне постају пуноважне.

2. ЗАШТО ЈЕ ДОШЛО ДО ОСНИВАЊА ОДБОРА? Наиме, после распада заједничке државе Југославије, у којој је српскохрватски био стандардни језик у четири републике – Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини и Црној Гори – друштвено-политички разлози су пред наше лингвисте наметнули нови задатак. Дакле, поред питања везаних за саму језичку структуру, праћење промена у језику, његово нормирање, стандардизацију и неговање језичке културе, пред посленике науке о језику, пре свега србисте, али и остале лингвисте, нашли су се захтеви да се брину о идентитету и интегритету српског језика и употреби његових писама, ћирилице првенствено, као и да опрезније и захтевније врше језичко планирање и осмишљавају и проводе језичку политику. Задатак Одбора постаје проучавање српског језика у његовој актуелној и историјској перспективи ради праћења и усклађивања његове норме у екавском и ијекавском изговору са језичком праксом, затим решавање актуелних језичких питања везаних за саму језичку структуру, као и за различите видове страних уплива на лексичком и синтаксичком плану (нпр. конструкција за + инфинитив), али и питања везана за ставове о језику и употребу језика и писма које су условљене новим друштвено-политичким околностима (став према појави тзв. нових политичких језика /бошњачког и црногорског/, феминизација језичког израза итд.). Наиме, циљ и намера Одбора

³ Првобитни састав комисија в. у Списи 2018: 38.

нису били да се ове активности задрже на строго научном раду, већ да резултат буду препоруке, које би имале примену, надамо се ускоро и обавезујућу, пре свега у јавној употреби језика.

Планирање и успешно провођење језичке политике могуће је остварити само у сарадњи с државом, односно њеним законодавним и извршним телима – министарствима, а не да то буде само постулат струке.

3. НОРМАТИВА ОДБОРА. Приликом оснивања Одбора донета су три основна акта. То су *Споразум о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика*, од шест чланова, који су потписали оснивачи Одбора, *Програм рада Одбора за стандардизацију српског језика* и *Пословник*, такође од 6 чланова, који је потписао његов председник академик Павле Ивић. Сва ова акта усвојена су у јесен 1998. године (в. Одлуке 2017: 15–23; Списи 2018: 33–35; 36; 39–40).

Првим чланом *Споразума о оснивању* (Одлуке 2017: 15–16; Списи 2018: 33) истичу се таксативно циљеви Одбора, а то су [болд у цитату М. С.]:

- „– обједињавање људи од науке и струке, као и њихових институција, на целокупном говорном простору српског језика како би програми **истраживања стандарднојезичке и комуникацијске проблематике** били што плодотворнији;
- **систематско нормирање** српског језика, с екавским и ијекавским изговором, свеобухватно и у појединостима, и **израда одговарајућих докумената и приручника**, као и **доношење аката који би обезбеђивали проходност меродавних иновација у нормативистици и језичкој пракси**;
- **доприношење међународној сарадњи** домаћих институција и стручних појединаца са странама и **уклапању српског језика и србистике у међународне пројекте и стандарде, термилошке, комуникацијске и информатичке**, а, када је неопходно, и оглашавање у међународним форумима, агенцијама и институцијама;
- **унапређивање сарадње с државним органима** како би србистика, и материјално, и кадровски, и програмски, могла јачати и оспособљавати се за адекватно реаговање на нове изазове, процесе и програме, који се, и зависно од технолошких (р)еволуција и независно од њих, намећу или се могу наметати на домаћој и међународној сцени.”

Дакле, на основу нашег истицања, видимо да су циљеви и намере оснивача и пре две деценије били свеобухватни и свестрани: предвиђали су јачање србистике, давање нормативних решење, отвореност србистике према међународној лингвистичкој сцени, пројектима и иновацијама, као и вођење језичке политике као саставног дела опште националне политике.⁴

⁴Члановима 2 и 3 се дефинише чланство и начин рада, о чему је било речи у т. 2 и 3, док се остали чланови, као и Пословник тичу техничких појединости.

Из *Програма рада* (Одлуке 2017: 19–21; Списи 2018: 39–40) издвајамо да Одбор преко своје Комисије за односе са јавношћу и решавање неодложних питања, тзв. Малог одбора или Комисије бр. 7 и Института за српски језик САНУ треба да прати и подстиче рад комисија. Замисао Одбора била је израда библиографија појединих дисциплина и других капиталних дела српске лингвистике: правописа, синтаксе, граматике, једнотомног речника стандардног језика итд., а те књиге после две деценије већином и имамо у библиотекама. Одбор очекује да се сваки члан комисија бар два пута годишње обрати у гласилима која се баве и нормативистиком, а то су часописи *Наш језик* и *Језик данас*, као и у другим гласилима и на домаћим и међународним скуповима, те да се та гласила дистрибуирају библиотекама. Наиме, нагласили бисмо да поменута два часописа заиста и доносе радове из области нормативистике и језичке културе, али и одлуке Одбора. Чланови Одбора који су ангажовани у настави треба да мотивишу студенте да проучавају нормативистичка питања и да се укључују у њихов рад. Такође наставници и професори својим запажањима и питањима умногоме могу да поспеше рад Одбора. На тај начин се остварује интеракције између струке и праксе.

4. ШТА ЈЕ РАДИО И ШТА РАДИ ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА? О активностима и резултатима рада Одбора за стандардизацију српског језика подаци се могу наћи у *Списима Одбора за стандардизацију*, публикацији коју је Одбор покренуо и која је првих петнаестак година редовно излазила као годишњак, а поводом јубилеја издат је број XII–XV (Списи 2018).

Резултати деловања Одбора огледају се у низу капиталних дела неопходних за осавремењивање стандарднојезичке норме и развој науке о српском језику и струке. Под окриљем Одбора објављени су *Обратни речник српскога језика* Мирослава Николића (2000), *Речник српскога језика* у редакцији Мирослава Николића (2007, ²2011). У едицији „Прилози граматици српскога језика” објављена је *Творба речи у савременом српском језику* у две књиге академика Ивана Клајна (2002 и 2003), *Синтакса савременога српског језика: проста реченица* коаутора Предрага Пипера, Иване Антонић, Владиславе Ружић, Срете Танасића, Људмиле Поповић и Бранка Тошовића у редакцији академика Милке Ивић (2005), *Лексикологија српског језика* Рајне Драгићевић (2007), *Фонологија српскога језика* Снежане Гудурић и Драгољуба Петровића (2010), приређена је измењена и допуњена верзија *Правописа српскога језика* у издању Матице српске (2010) и његова ијекавска верзија (2014), објављена је *Нормативна граматика српског језика* средњег обима у екавској (2013 и 2014) и ијекавској верзији (2015) академика Предрага Пипера и Ивана Клајна; *Синтакса сложене реченица у савременом српском језику* у коауторству Предрага Пипера, Миливоја Алановића, Слободана Павловића, Иване Антонић, Марине Николић, Дојчила Војводића, Људмиле Поповић, Срете Танасића и Биљане Марић, у редакцији академика Предрага Пипера (2018). Такође урађена је *Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000)* Милице Радовић Тешић и Весне Ломпар, а сада је актуелна израда на њеној допуни у оквиру програма Комисије за морфологију и творбу

речи, као и *Грађа за библиографију српске синтаксе* у два издања (2000. и 2004) у оквиру Комисије за синтаксу, а и на њеној актуелизацији се такође ради.

Чланови Одбора и његових комисија у претходне две деценије објављивали су и друге књиге: граматике, језичке саветнике, правописне приручнике, монографије и студија о различитим питањима савременог српског језика, које представљају научну подлогу за осавремењавање и допуну језичке норме.

Одбор је све време био активан на промовисању српског језика, његовог статуса у друштву, борби за очување статуса ћирилице, заузимање за заштиту српске писане баштине на предавањима, трибинама, у емисијама, у штампани.

Одбор је био суорганизатор научних скупова о најактуелнијим питањима језичке политике: тако је 2013. у САНУ, са још неколико институција оснивача и Одбором „Ђорђе Зечевић” за неговање и унапређење ћирилице, одржан научни скуп „Српски језик и актуелна питања језичке политике”, 2015. скуп под називом „Српски језик и актуелна питања језичког планирања”. Реферати с тих скупова објављени су у зборницима Института за српски језик САНУ 2 и 3 2014. и 2016. године под уредништвом Срете Танасића. Сличан скуп је одржан и у АНУРС у Бањој Луци, а реферати су такође објављени (Реметић, ур. 2012). Године 2017. одржан је округли сто „Српски језик и српско писмо данас” у АНУРС у Бањој Луци у организацији две академије (АНУРС и САНУ) и Одбора за стандардизацију српског језика.

5. ПИТАЊА КОЈА СУ СТАВЉЕНА ПРЕД ОДБОР. На седници Одбора од 4. децембра 1998. године донета је одлука да се сачини Картоотека језичких недоумица, спис који представља неку врсту програмског подсетника о проблемима које треба да разматрају и о којима треба да пишу чланови Одбора и његових комисија. Овај спис је заокружен јула 1999. године, а усвојен 1. октобра на седници Комисије за односе с јавношћу и решавање неодложних питања. Штампан је у *Списима одбора за стандардизацију II* (1999).

Структура Картоотеке језичких недоумица састоји се из осам целина, а за сваку ћемо навести нека од питања:

I Општејезичке недоумице (питање екавског и ијекавског изговора, писма, назива босански/бошњачки језик, мисије Матице српске, питање одвајања наставе језика због њеног подређеног статуса од наставе књижевности; несрећна чињеница је да се у средњој школи настава језика не изводи или изводи минимално, а такође је нема ни на факултетима; препорука је и захтев Одбора из новијег времена да се уведе курс српског језика и језичке културе на свим факултетима, нарочито је он неопходан на оним на којима се школују наставне групе);

II Фонетика и фонологија (изговор позајмљеница и страних властитих имена, статус префикса *пре-/прије* код глагола и именица; однос према ијекавским топонимима и другим онимима у екавском изговору и обрнуто; одступање од једначења по звучности код страних имена; изговор и писање варијанти предлога *с(а)* и *к(ка)* пред консонантима, тј. могу ли се допустити групе *к школе*, *с птицама*; статус слоготворног *р* у *умро*, архаизмима *гроце*, *криоце*; *кава* или

кафа; могу ли се допустити облици *ињекција*, *коњугација*, *коњунктура*; дублети *убијен / убивен*, *добијен / добивен*; *надувен*);

III Акцентуација (акценатски речник и принципи његове израде; став према преношењу акцента на проклитику; сме ли се прихватити статус факултативности постакценатских дужина; акценат у страним речима; питања везана за наставу акцента у школи и примену аудитивних учила)

IV Лексика (с морфологијом и творбом речи)

- Избор речи (стилски необележене речи, архаизми, варваризми, дијалектизми, позајмљенице, туђице, интернационализми, ономастика)
- Морфологија (облик вокатива једине им. м. р. са наставком *-е* или *-у*; облик инструментала на *-ом* и *-ем* у зависности од тога који је од ова два вокала у финалном слогу граматичке основе *Крушевцем*, *пешикирем*; статус морфолошких архаизама *дне*, *коњама*, *у гости*; морфема *-ов-* / *-ев-* у множини именица попут *мразеви*, *носеви*; деклинабилност и конгруенција именице *доба*, облик и промена именице *тло* / *тле*; генитив множине *плећију*, *прсију*, ширење одређеног придевског вида *нови* уместо *нов*, питање променљивости бројева, статус и употребљивост имперфекта; потенцијал *дошли бисмо* / *дошли би*; недоумице у конјугацији *грести* / *гребати*, *затечем* / *затекнем*, *речем* / *рекнем*, *црпсти* / *црпити*; *спаст* / *спасити*, *дремљем*, *сишем*, *сипљем*; императиви *разумеј*, *умеј*, *доспеј*, презент *застим*, *заспем* итд.
- Творба речи (имперфективизована творба *закачити* / *закачињати*, *преплетати* / *преплитати*, *датовати* / *датирати*)
- Терминологија
- Етимологија и ономастика (промена облика *Крчмаре*, *Жабаре*)

V Правопис с интерпункцијом (употреба запете, наводници, полунаводници, неразликовање употребе дивиза и повлаке, мешање бројки и слова у истом низу, транскрипција)

VI Синтакса

- Синтагма
- Реченица
- Слагање речи
- Ред речи
- Употреба падежа
- Употреба времена
- Употреба осталих глаголских облика – фразеологизми (дакање, безлични глагол *требати*, употреба инфинитива у футуру, конгруенција са женским именима, распоред енклитике, пасивизација и обезличавање личних реченичних конструкција *разговарало се* / *разговарано је*; синтаксички калкови *од стране*, придевска употреба глаголских прилога *општеважећи*, *бивши*, употреба падежа и прелошко-падежних конструкција *предговор књизи*, *књиге*, *с ону страну Дрине* / *с оне*

стране Дрине, у вези с тим / у вези тог, по том питању / о том питању, упркос тога / упркос томе).

VII Стилистика (раслојавање језика, употреба жаргона)

VIII Недоумице у превођењу *My car is dead / Моја кола су умрла* уместо *Моја кола су цркла или покварила се.*

Многе од тих недоумица до данас су нашле своје решење у одлукама и изјавама Одбора, као и у протеклих двадесет година објављеним речницима, правопису, нормативној граматици, творби речи, зборницима са разних скупова итд., а за нека решења се још увек води борба за њихово уважавање и примену у јавној употреби језика.

6. Како још ОДБОР ДОЛАЗИ ДО ПИТАЊА?

Поред ове задате лепезе питања за разматрање и препоруку одређених облика, конструкција за језичку употребу, Одбор, тј. његови чланови питања добијају на различите начине: писмима, дописима, мејловима, којима се обраћају појединци, установе, министарства (Министарство спољних послова, Министарство унутрашњих послова) и други органи државне управе, телефоном и сл. Некада се питања, рецимо, у телефонском разговору могу брзо и недвосмислено решити, а некада је потребно и дуже разматрање. А ако је од ширег значаја, најкомпетентнији од чланова Одбора или члан неке комисије за дату област направи нацрт Одлуке, која се усваја на Малом одбору и обзнањује јавности. Дешава се да се после извесног времена понови питање о неком проблему или ставу Одбора и тада се издаје саопштење и упућује се на одговарајућу одлуку која је објављена у *Списима одбора за стандардизацију*, часописима *Наш језик* и *Језик данас*, а које се сада објављују и на сајту Института за српски језик. Структура сваке одлуке је таква да доноси повод у виду питања или запажања неког од чланова, одговор, образложење одговора и податке о верификацији.

7. ОДЛУКЕ ОДБОРА. Поводом свога јубилеја Одбор је 2017. године објавио књигу у којој су сабране све одлуке, а приредили су је Вељко Брборић, Јован Вуксановић, Милан Тасић и Срето Танасић.

Књига доноси 66 одлука, које су настале као одговор на горенаведене програмске захтеве Одбора, али и које су наметале друштвено-политичке промене, а које су се одражавале на називе језика, статус писма итд. Сва је прилика да су ове друге бројније. Такође се Одбор оглашавао и поводом изласка из штампе књига које су рађене под његовим руководством (више о одлукама и њиховом значају в. у Спасојевић 2018).

8. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА. Наиме, видимо да је Одбор у великој мери у протекле две деценије остварио своју програмску мисију. Она би била још већа кад би се и наставници својим питањима, примедбама, сугестијама, да кажемо са извора, укључили посредно у рад Одбора и мотивисали доношење нових одлука и решења. У Институту и Матици српској доступна су помињана издања. Ускоро Одбор планира и израду сајта како би ова интеракција била ефикаснија.

ЛИТЕРАТУРА

Картотека 1999: „Картотека језичких недоумица”, у: *Списи одбора за стандардизацију српског језика II*, прир. В. Брборић, Ј. Вуксановић, Р. Гајевић, Београд: Институт за српски језик, 251–281.

Одлуке 2017: *Одлуке одбора за стандардизацију српског језика*, прир. В. Брборић, Ј. Вуксановић, М. Тасић, С. Танасић, Београд: НМ Либрис – Одбор за стандардизацију српског језика.

Спасојевић 2018: М. Спасојевић, „Одбор за стандардизацију српског језика и његове одлуке (поводом књиге сабраних одлика о двадесетогодишњици рада)”, *Наш језик XLIX/1–4*, Београд, 61–77.

Списи 2018: Одбор за стандардизацију српског језика, *Списи Одбора за стандардизацију српског језика XII–XV. Поводом двадесет година од оснивања (1997–2017)*, прир. Ј. Вуксановић, Београд: Институт за српски језик САНУ – НМ Либрис.

Танасић 2018: С. Танасић, „Двадесет година рада одбора за стандардизацију српског језика”, *Наш језик XLIX/1–4*, Београд, 13–26.

Marina Lj. Spasojević

THE COMMITTEE FOR THE STANDARDISATION OF THE SERBIAN LANGUAGE
– TWENTY YEARS OF WORK

The paper gives an overview of the Committee for the Standardisation of the Serbian Language and its two-decade-long work in the field of cultivation and preservation of the Serbian language and alphabet. It points to the Committee’s structure, organization, mission, tasks and achievements.

Keywords: Serbian language, Committee for the Standardisation of the Serbian Language, language norm, language culture.